

Üzenet¹

Hálás szívvel köszönöm, hogy az „egyházi rendszerváltozás” negyedszázados fordulója alkalmából rendezett „Konferenciára” a Sulyok István Egyetem szervezőbizottsága engem is meghívott. Jelenlételemet talán indokolja, hogy 99. életévemben járva, sajátos személyi és tárgyi adottságok birtokában, ugyancsak sajátos módon járulhatok hozzá az „ökumenikus munkaközösség” gondolatcseréjéhez.

Sajnos testi erőtelenségem miatt személyesen nem jelenhetek meg, de mint a 25 éves forduló előtti és utáni kerekasztalban csaknem 100 esztendőszakának ritka tanúja, jelen „üzenetemmel” igyekszem kifejezni a vizsgálgatások tárgyát képező problémák megvilágítását.

Mindenekelőtt felteszem a kérdést: létezett-e hiánytalanul az „egyházi rendszerváltozás”, s ha igen, úgy létezik-e mindmáig ez a szóhasználat szerinti értelmezésben?

A megválaszolás érdekében jó előre hangsúlyozom, hogy a többé-kevésbé ténylegesen bekövetkezett romániai „társadalmi rendszerváltás” Tőkés László temesvári lelképásztor veszedelmek közötti helytállása nélkül az akkori időben nem valósulhatott volna meg. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert véleményem szerint a lelképásztor szóban forgó egyházi helytállása nem vonta maga után – sajnos – az egyházrend valós átalakulását.

Ezen személyes megjegyzésem és állításom jogosultsága végett szem előtt tartandó, hogy az egyházkormányzati rend időről időre különbözik. Azonban maga az egyház léte, Krisztus földi teste, érdemileg tegnap és ma és örökké változatlan. A szolgálatában álló egyházrend valóban és természetesen korok és helyek szerint változott és változik. Más és más volt az apostoli korban, az egyházatyáknál, a középkorban, a reformáció idején és a későbbi századokban s így nálunk is, az ún. „Statútum” előtti és utáni időszakban. Más volt a kommu-

TÖKÉS ISTVÁN (1916) református lelkész, egyházi író, teológiai professzor.

1 Felolvasták a Sulyok István Teológiai Tudományok Intézete által rendezett *Szabadulás az Egyház „babiloni fogságából”* – 1989 című konferencián, Nagyváradon.

nizmus uralma előtt, s szintén más ennek megdöntése után, jóllehet az igazi „másság” még nem valósult meg.

A szolgálati rend tehát, mint eszköz, változik. Lehet elfogadható, de a hozzá tartozó engedelmesség, vagyis a mindennapi egyházvezetés, az egyházkormányzat, az adminisztráció vagy bárhogyan is nevezzük, ugyanúgy túrhetetlen is lehet. Ebben az esetben változtatása mintegy elkerülhetetlen. A megvalósulást, megváltoztatást nevezzük „rendszerváltoztatásnak”.

A meghívóban jelzett változtatás, azaz a régi eltörlése részben vagy egészen bekövetkezett 25 évvel ezelőtt, és most a „konferencia” ezt a bekövetkezést vizsgálja, vagy ellenkezőleg: igazában nem történt meg, és a konferencia a kibontakozás útját keresi.

Véleményem szerint az idejét múlt egyházkormányzás képviselőit, nevezetesen Nagy Gyula kolozsvári és Papp László váradi püspököket az ún. „világi” főgondnok, Tunyogi Csapó Gyulával együtt s részben a kollaborálóikat is a társadalmi rendszerváltás megfosztotta önkényes tevékenységük lehetőségétől, de ez még nem jelenti a hiteles egyházrendi fordulatot.

Nincs helye az alaptalan ítélkezésnek vagy épp a személyeskedéseknek, de szembe kell nézni a múlt kormányzati rendszer tetsző vagy nem tetsző jelenségeivel, illetve a feltételezetten bekövetkezett változásaival. A konferenciára tartozik a vagy-vagy elbírálása.

A múltra nézve az egyházi rendszerváltozást a kultusztörvény következményeinek felmérésével kell kezdeni (1948), amikor a már említett püspökök még ismeretlenek voltak. Az ún. ökumenikus „móció” (1951) elfogadása vajon megalkuvás volt-e – kérdezem –, vagy épp kimondatlanul is „árulás”? Ez még nem nyert – Márton Áron viszonylatában sem – elbírálást, jóllehet akkor kezdődött pl. az egész felekezeti iskolaügy felszámolása, a szeretetintézményekről (református kórház, árvaházak, különféle öreg- és egyéb otthonok) való „önkéntes” lemondás, a teológiai fakultások megszüntetése és az „egységes” protestáns intézet létesítése is, valamint a közismert egyházi „belmisszió” szerveinek – nőszövetség, férfiszövetség, IKE, FIKE stb. – leépítése „elsíratással”, helyesléssel vagy épp „imádságos” támogatással (?). Lépésről lépésre átalakult a „missziói” szolgálatot – hivatás szerint – biztosító keretszervezet. Egyidejűleg központi szerepet nyert a határokat nem ismerő és a kommunista államhatalmat kiszolgáló egyházkormányzat és annak széles körű adminisztrációja egyházközségi, egyházmegyei, egyházkerület és zsinati vetületében egyaránt. A kiszolgálást ellenző, de mégis munkálkodó egyes személyek lelkiismeretükkel küzdhettek ugyan, de a hatalommal szemben tehetetlenek voltak. Nehéz kimondani, de a kényszerűnek vélt „alkalmazkodás” még az igehirdetést is kísértette, úgyszintén a vallásoktatást, a konfirmációi felkészítést és egyebeket (bibliaórák stb.). Fájdalom: a szélsőséges „egyházi” támogatás sem hiányzott.

Eredményeképpen meg lehet – s talán kell is – állapítani, hogy a káros-kóros korábbi egyházrend – ti. a már említett román kultusztörvény óta – még nem számolódott fel, mivel az egyház igazából „még nem” nézett szembe a saját múlt-

jához tartozó, ún. kommunizmus alatti szolgálati renddel. Márpedig a „honnan” ismerete nélkül nehéz vagy épp lehetetlen az irányt keresni, a „hova” felé haladni. Márpedig mindössze csak annyi történt, hogy a múltat a feledés szemfedőjével tüntettünk el. A konferenciának – szerintem – el kell(ene) határoznia a tisztázási feladat beindítását.

A múlttal való szembenézés összefüggésében történtek ugyan figyelemre méltó próbálkozások, jóllehet még azok is alig ismeretesekek, és ezért jelentéktelenek. Első helyen kell említenem – s ezt ne tekintse senki alaptalan előtérbe helyezésnek – az általam kiadott *A Romániai Református Egyház élete, 1944–1989* című könyvet. Azért „első”, mert még a Ceaușescu aranykor világában (1987–1989) készült el a budapesti magyarságkutató intézet felkérésére, s tartalmazza az akkor elképzelhetetlen és – a kézirat egyik olvasója szerint is – halálos kimenetelű vállalkozás, a rendszerváltozás igényének megannyi kényes és veszedelmes problémáját. Gondviselészerűnek mondható, hogy végeredményben maga a kommunista rendszert színből vagy szívből szolgáló magyarországi egyházkezelő bizottság emberei akadályozták meg – véleményezésükkel – a kiadást-nyomatást, ti. a román társadalmi rendszerváltás előtti hónapokban (1989. augusztus–december), mondjuk úgy, a szerző és egyháza iránti féltő szeretettel.

A román társadalmi rendszerváltás után rövidebb-hosszabb ideig még érvényesült az elévült egyházrend, és csak látszólag valósult meg az egyházi rendszerváltozás. Ugyanis hivatalos egyházi pecsétes körlevéllel tiltakozott az időközben (1990) mégiscsak megjelent könyv hitelessége („1944–1989”) ellen. Épp ezért a kinyomtatott 500 példány a püspökség pincéjében hevert az új püspök – Pap Géza – „felszabadító” intézkedéséig. Bizonyára ez is a félig-meddig bekövetkezett rendszerváltozás tartozéka.

Akár így, akár másként, de a Tőkés László személyéhez kapcsolódó román rendszerváltás utáni években nyilvánosság elé került az állambiztonság (Securitate) titkos anyaga, ideértve a roppant méretű egyházi vonatkozásokat is. Alig akadt olyan egyházvezető, aki nem bizonyult ún. „kollaborálnak”. A nevek felsorolását nehéz volna elviselni és megérteni, ideszámítva a hajdani kollaborálók továbbszolgáltatását is.

A szekuritáé anyagát szem előtt tartva, lehetetlen mindenképp elé nem helyezni a Molnár János szegedi történész-kutató nevét. Páratlan munkásságával ő adta a ki a *Szigorúan ellenőrzött evangélium* című többkötetes művét, és teljesített ezzel mintegy felmérhetetlenül értékes szolgálatot az „egyházi rendszerváltozás” sikere érdekében.

Tőkés László temesvári lelkipásztor, királyhágómelléki püspök számos közleményével, állásfoglalásával és nyomtatásban megjelent könyvével szintén az élen járó „ugarszántók” közé tartozik a „primus inter pares”-ek közösségében. Helytállását méltó feldolgozásban részesítette Molnár János *A Securitate célkeresztjében* című és családját is többször érintő kötetével (2013).

Úgyszintén a Jeremiás próféta „ugarszántó” kifejezőjét mutatja Pap Géza korábbi református püspök, akinek a nevéhez fűződik a securitate egyházi vo-

natkozású beavatkozásának a lelkészeket érintő anyaga. Számomra azonban részéről kiváltképpen fontoságú a közegyházat csaknem páratlanul megcsúfoló egyházkormányzati határozatnak – ti. az ígéhirdetéstől való eltiltásom – széles körű nyilvánosság előtti leleplezése és elítélése volt a Teológiai Intézet dísztermében. Ez a sajtóban is többszörösen az olvasókhöz jutott, mint a szó evangéliumi értelmében vett és bűnbánatra hívó „rendszerváltói” cselekedet, jóllehet nem azonos a testületi állásfoglalással.

Testületi határozatot csak a Protestáns Teológiai Intézet szenátusa hozott Rezy Elek rektor elnökletével. Határozatában vázolta és elítélte a Nagy Gyula püspök és Tunyogi-Csapó Gyula által fémjelzett egyházrendi visszaélést, vagyis az ígéhirdetéstől való eltiltást. Igaz, hogy az Intézet életére vonatkozó szűk körű eseményről volt és van szó, de az ökumenikus (protestáns) jelleg miatt a maga helyén figyelemre méltó egyházi rendszerváltás láncszemével van dolgunk.

A szélesebb körű témavizsgálat összefüggésében még több név is szóba hozható, de ők az „egyházi rendszerváltozással” csak később kerültek kapcsolatba.

Véleményem szerint egy következő „ökumenikus munkaközösség” konferenciájának lenne a feladata, hogy a negyedszázados „egyházi rendszerváltozásról” hiteles összefoglaló feldolgozást készítsen, s ezáltal az érdekelt egyházakat is saját helyzetük felmérésére indítsa.

Győrfi Lajos: Hegymegi Kiss Áron püspök (részlet, bronz, Debrecen, 2011)